

Steningehöjden

I utkanten av en torplämning

Arkeologisk förundersökning och avgränsande förundersökning

Fornlämning L2013:4068 (f.d. RAÄ Odensala 510)
Sundveda 4:4
Odensala socken
Sigtuna kommun
Stockholms län
Uppland

Jan Ählström

Steningehöjden

I utkanten av en torplämning

Arkeologisk förundersökning och avgränsande förundersökning

Fornlämning L2013:4068 (f.d. RAÄ Odensala 510)

Sundveda 4:4

Odensala socken

Sigtuna kommun

Stockholms län

Uppland

Jan Ählström

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2019

Samtliga foton av Jan Ählström.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

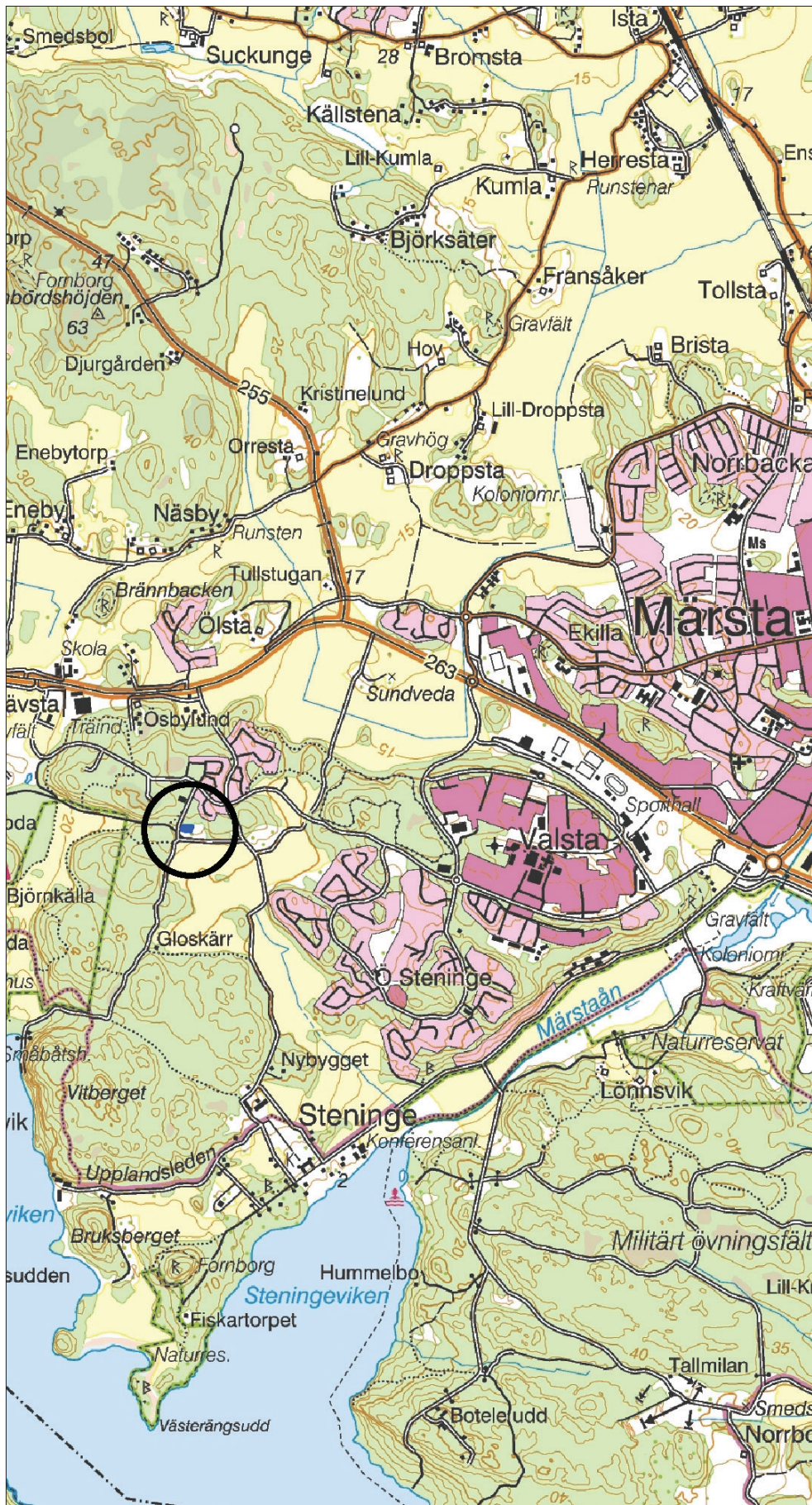
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-777-2

Tryck: Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås 2019

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Målsättning och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Undersökningsresultat	8
Utvärdering	10
Referenser	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilagor	14
Bilaga 1. Schakttabell	14
Bilaga 2. Anläggningstabell	15

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk förundersökning och en avgränsande förundersökning av en del av fornlämning L2013:4068 (f.d. RAÄ Odensala 510), en torplämning som finns belagd från och med 1700-tal. Undersökningarna för-
anleddes av en planerad utbyggnad av skolan i Steningehöjden, ett bostadsområde väster om Märsta.

Förundersökningen berörde lämningens västra del där grunden efter en yngre lada samt möjliga terrasserings- och en möjlig husgrund tidigare har dokumenterats. Den avgränsande förundersökningen genomfördes norr om fornlämningens västra del.

Förundersökningen har konstaterat att det inte finns några lämningar efter bostadshus kopplade till torpet inom det förundersökta området. Utöver grunden efter en lada (tidigast belagd på häradsökonomiska kartan) finns det spår efter stenröjning – dels i form av två naturliga och påbyggda stenrader, dels i form av ett röjningsröse. Stenraderna har troligen tillkommit i samband med röjning innan ladan uppfördes. Röjningsröset är kopplat till åkermark söder om förundersökningsområdet. Gränsen till åkermarken är densamma som mellan skog och öppen mark idag och den återfinns på samtliga äldre kartor. Därtill påträffades en rad med röjningsstenar utmed en åkerväg. Därutöver framkom två avfallslager från 1800–1900-tal med fynd, till exempel i form av rödgods, fajans, plan- och buteljglas.

Den nu berörda delen av fornlämningen bedöms vara undersökt och borttagen. Fornlämningens nya utbredning är inlagd i Fornreg.

Figur 2. Fynd i urval – yngre rödgods, en klyvyxa i järn, fajans och en burk som innehållit Karlsbaderpiller (ett laxerande medel).

Inledning

Sigtuna kommun planerar att inom bostadsområdet Steningehöjden, väster om Märsta, bygga ut grundskolan. Strax söder om skolan ligger fornlämning L2013:4068 (f.d. RAÅ Odensala 510), en torplämning med anor från 1700-talet. Den planerade exploateringen kommer att beröra fornlämningens västra del. Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) fick därför i uppdrag av Länsstyrelsen att utföra en arkeologisk förundersökning och en avgränsande förundersökning av västra delen av L2013:4068. Sigtuna kommun bekostade undersökningen som utfördes i slutet av november 2018. Jan Ählström ansvarade för undersökningen och har sammanställt rapporten. De båda undersökningarna är inte separerade i rapporten. Resultatet är infört i Fornreg.

Målsättning och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen och den avgränsande förundersökningen var att avgränsa fornlämningen åt norr och att förundersöka den västra delen för att fastställa om det fanns fler lämningar än den grund efter en lada som finns i området. Förundersökningen ska ligga till grund inför en eventuell arkeologisk undersökning.

Fältarbetet omfattade sökschaktning varvid schakt öppnades med grävmaskin. Inom ramen för den avgränsande förundersökningen öppnades schakt om dubbel skopbredd för att avgränsa fornlämningen åt norr. Schakten grävdes fram till de jord- och stenmassor som blivit upplagda norr om undersökningsområdet. Inom ramen för förundersökningen öppnades schakt och ytor inom fornlämningen på platser där det bedömdes kunna finnas okända konstruktioner.

Påträffade anläggningar rensades med handredskap och dokumenterades i skrift och genom inmätning i plan. De fynd som påträffades var från 1850–1900-tal och tillvaratogs inte, ett urval fotograferades. Plandokumentationen av schakt, anläggningar och topografiska element gjordes med RTK-GPS.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet ligger i södra kanten av bostadsområdet Steningehöjden, precis söder om skolan. Den berörda delen av fornlämningen ligger i en skogsdunge som sluttar åt söder mot öppen gräsbevuxen mark. Den öppna marken utgör före detta åker som har brukats åtminstone från 1700-tal.

Torplämningen L2013:4068 utgörs av husgrunder, stensatta terrasser och stenmurar. I kartmaterialet återfinns torpet på en redovisning av torpen under Steninge från 1764 och på en avmätning av Sundveda från 1812 samt på häradseconomiska kartan från 1903 och på 1951 års ekonomiska karta.

Vid en avgränsande förundersökning 2016 utökades lämningen åt väster genom sten-grunden efter en lada och en möjlig stensatt terrass. I ett buskage syntes en stenrad som bedömdes kunna vara en syllstensrad till en husgrund. Ladan förekommer på häradseconomiska kartan och yngre ekonomiska kartor. Vid samma avgränsande förundersökning påträffades en grop och ett stenskott stolphål vid sökschaktning i den öppna marken söder om fornlämningens västra del (Ählström 2016).

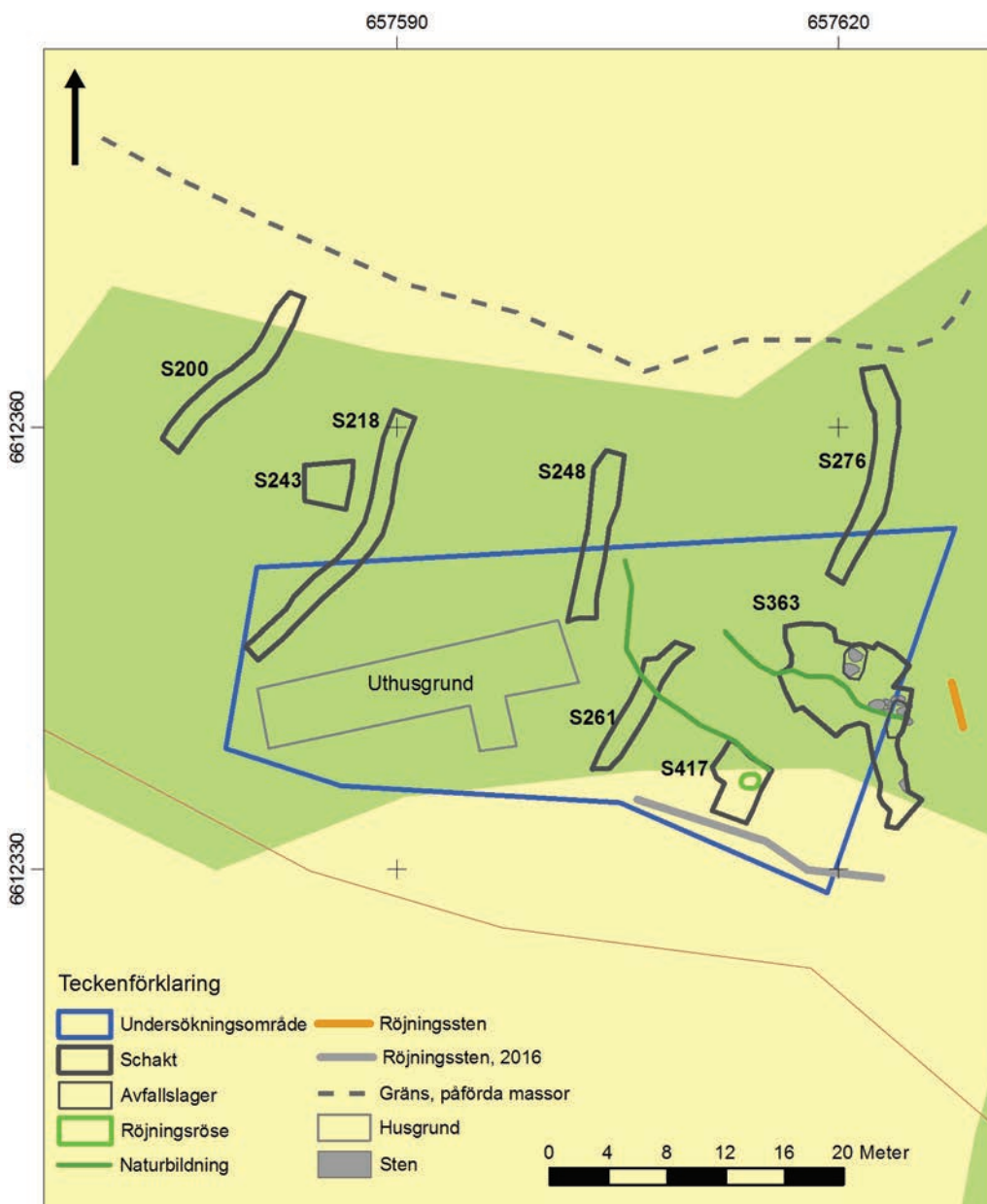

Figur 3. Förundersökningsområdet markerat med en inringad blå linje. De närliggande lämningarna är markerade med punkter, linjer och ytor (röd = fornlämning, blå = ÖKL, grön = bevakningsobjekt, orange = undersökt och borttagen, gul = uppgift om). Skala 1:5 000.

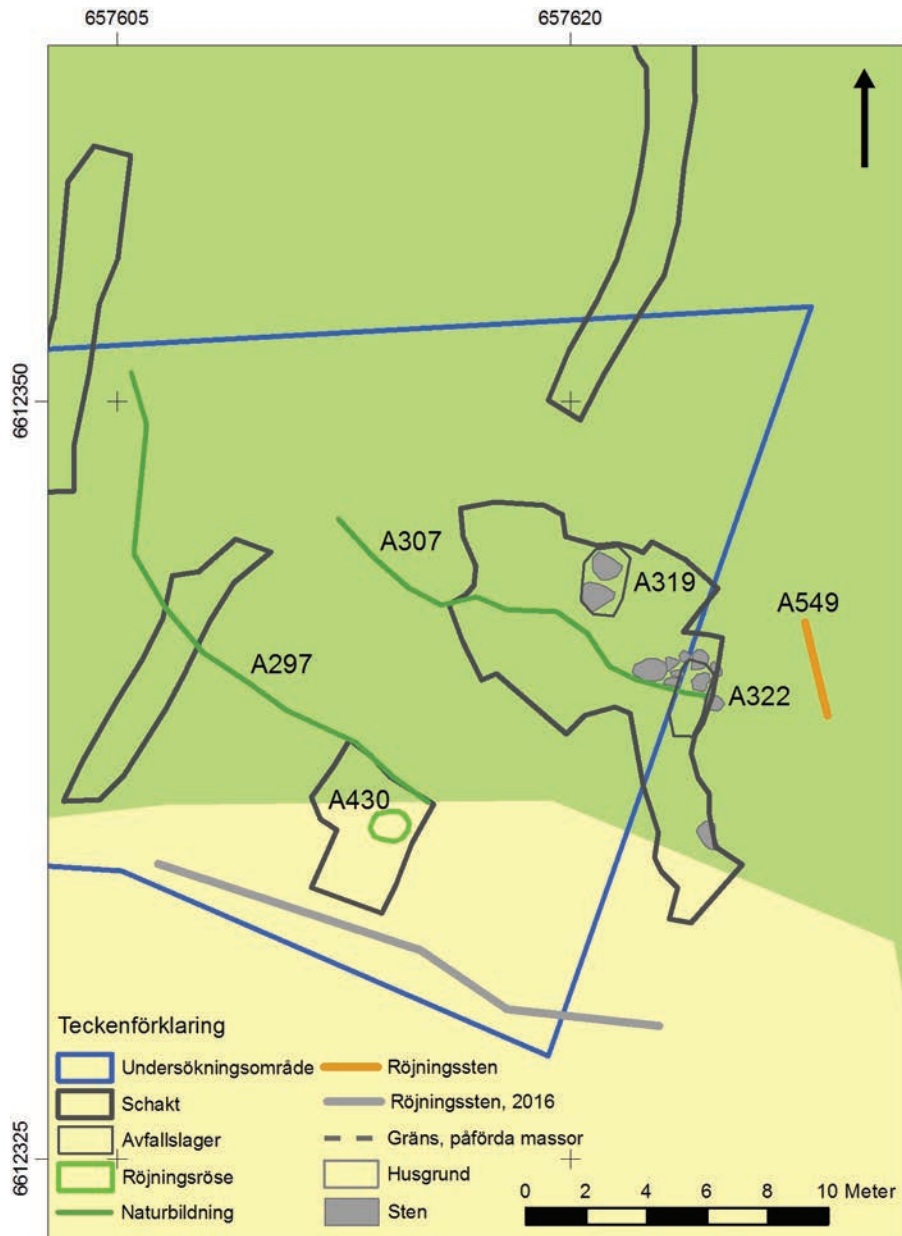
Undersökningsresultat

Det öppnades åtta schakt motsvarande 245 m². Schakten förlades norr om fornlämningen samt i anslutning till en möjlig syllstensrad och en möjlig terrass inom fornlämningsområdet (figur 4–5).

Den möjliga syllstensraden visade sig vara en stenrad (A549) belägen utmed västra kanten av en åkerväg. Väster om stenraden fanns ett naturligt stenigt område som blivit påbyggt med röjningssten och där skräp dumpats. Avfallet förekom inom två avgränsbara ytor (A319 och A322) och bestod av planglas, yngre rödgods, fajans med blå dekor och järnföremål, bland annat ett yxhuvud. Bland skräpet fanns en burk som innehållit Karlsbaderpiller (ett laxerande medel) som kan kopplas till 1900-talets första hälft (Kulturen i Lund; Fass). Genom fynden dateras avfallsdepositionerna som yngre än 1850.

Figur 4. Schaktplan. Skala 1:500.

Figur 5. Områdets östra del där avfallslagren och lämningar efter röjning förekom. Skala 1:250.

Figur 6. Förundersökningsområdet sett från sydväst. I förgrunden ansas stengrunden efter ladan och i vänster bildkant ses schakt 218 och där bortom ses de påförda massorna.

Därtill dokumenterades två stenrader (A297 och A307). A297 syntes ovan mark och hade tidigare bedömts som en terrasskant. A307 var inte synlig i markytan. Stenraderna var inte terrasser utan kan karakteriseras som naturbildningar påbyggda med röjningssten. Schakt 261, som grävdes över stenraden A297, visade att marken söder om stenraden blivit röjd medan marken norr om stenraden bestod av stenig morän.

Röjningen har troligtvis syftat till att medge passage utmed åkerkanten i riktning mot ladan i områdets västra del. Enligt de studerade kartorna har inte marken varit odlad, gränsen till åkern sammanfaller enligt kartorna med dagens öppna mark (se vidare här nedan). Denna gräns sammanfaller med en rad med röjningssten som karterades vid den tidigare förundersökningen (Åhlström 2016).

Utmed den södra områdesgränsen, på gränsen till öppen mark, framkom ett röjningsröse i schakt 417. Röjningsröset syntes inte i markytan och bland de till övervägande del skarpkantade stenarna förekom tegel. Röset sammanfaller med gränsen för åkermarken enligt en avmätning av torpet Nyboda (under Steninge) från 1764, Sundveda från 1812 och på den häradsekonomiska kartan (1903). Utöver röjningssten (nämnd här ovan) och det nypåträffade röjningsröset återstår inte några fossila formelement efter den äldre åkern. Röjningsröset bedöms inte som fornlämning.

Utvärdering

Den avgränsande förundersökningen och förundersökningen syftade till att klargöra om det finns ytterligare husgrunder än den sedan tidigare kända stengrunden efter en lada. Enligt de två äldsta studerade kartorna har inte området varit bebyggt och platsen där ladan kommer att uppföras ligger enligt kartorna i skogen utanför den inhägnade marken (figur 7).

Förundersökningen har konstaterat att det inte finns några lämningar efter bostadshus kopplade till torpet inom förundersökningsområdet. Utöver grunden efter en lada med äldsta belägg på häradsekonomiska kartan finns det spår efter stenröjning och avfallsdeponier. Samtliga lämningar visar på en aktivitet i utkanten av marken som tillhört torpet och kan kopplas till 1800- och framför allt 1900-tal. Den sena dateringen stärks av pillerburken efter Karlsbaderpiller som tillverkades av Tika (anges på burken) med början under 1920-tal (Kulturen i Lund).

Den nu berörda delen av fornlämningen bedöms vara undersökt och borttagen.

Figur 7. Utdrag ur avmätningen av Sundveda från 1812 med förundersökningsområdet markerat med en blå linje. Husgrunder är markerade med röda linjer och röjningsröset med en grön punkt. Skala 1:1 500.

Referenser

Ekonomiska kartan 1952, Steninge, RAK akt J133-11i2c54

<https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Häradsekonomska kartan 1903, Sigtuna, RAK akt J112-84-23

<https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Steninge, redovisning 1764, LMS akt A44-21:1

<https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Sundveda, arealavmätning 1812, LMV akt 01-ode-66

<https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Kulturen i Lund, databasen Carlotta

<http://carl.kulturen.com/medi/web/object/90273>

Fass, 2019-03-11

<https://www.fass.se/LIF/substance?substanceId>

Ählström, J. 2016. *Steningeböjden. En torplämning avgränsas*. Förundersökning i avgränsande syfte. Fornlämning Odensala 510 och 400:1. Sundveda 4:4. Odensala socken. Sigtuna kommun. Uppland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2016:38.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18158
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-31754-2018, 2018-09-06
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	201800347
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk förundersökning och avgränsande förundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	20–21 november 2018
<i>Personal:</i>	Ann Vinberg Jan Ählström
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Sigtuna
<i>Socken:</i>	Odensala
<i>Fastighet:</i>	Sundveda 4:4
<i>Fornlämning:</i>	L2013:4068 (f.d. RAÄ Odensala 510)
<i>Fastighetskartan:</i>	FK66G1FS Sigtuna
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6612338 Y657578
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Mätdata (shp-filer) och fem digitala fotografier förvaras hos ATA.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar	Fynd	Underlag
200	Sluttande skogsmark, från höjd ner i östsluttning.	14	0,01–0,2	Grästorv följt av morän.	–	–	Morän.
218	Sluttande skogsmark, flack och svag östsluttning.	20	0,1–0,2	Grästorv följt av morän. I de tre sydligaste metrarna förekom ett lager med tegel under grästorven.	–	–	Morän.
243	Sluttande skogsmark.	3×3	0,2	Västra delen grävdes i och genom en 0,4 meter hög jordhög. Under jorden vidtog morän. I övrigt följdes grästorv av morän.	Jordhögen var en liten dump-hög.	–	Morän.
248	Sluttande skogsmark, från krön ner i östsluttning.	12	0,2–0,4	Grästorv följt av silt med lite sten i de tre nordligaste metrarna och morän i resterande del.	–	–	Silt, morän.
261	Skogsmark, östsluttning.	10	0,1–0,3	De tre nordligaste metrarna var det grästorv följt av morän. Därefter grästorv följt av silt.	Röjningssten A297.	–	Skarp gräns mellan morän och silt vid A297, stenröjt söder om stenraden.
276	Krönläge och östsluttande skogsmark.	15	0,1–0,4	Förna följt av grov morän och parti med berg i dagen.	–	–	Morän, berg.
363	Skog och öppen mark. Östsluttning ut i flack mark	15×1,8–7	0,1–0,3	Gräs följt av morän med en mängd stenblock.	Avfallsagren A319 och A322.	Sentida skräp, ej tillvarataget.	Morän.
417	Öppen flack mark.	4×2,5–3,6	0,2	Under grästorv vidtog silt.	Röjningsröset A549.	Tegel, ej tillvarataget.	Silt.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anläggning	Schakt	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Anmärkning
297	–	Röjningssten	20×0,5	Stenrad, en- till flerradig, bestående av markfasta stenar, delvis påbyggd med påförd sten. Stenarna är cirka 0,3–0,8 meter stora.	Utgör gräns mellan moränmark och stenröjd mark. Tidigare bedömd som terrasskant.
307	–	Röjningssten	15×0,5	Stenrad, en- till flerradig, bestående av markfasta stenar, delvis påbyggd med påförd sten. Stenarna är cirka 0,3–0,5 meter stora.	Ej synlig i markytan.
319	363	Avfallslager	2,3×1,4	Mellan och runt två block förekom tegel, plan- och butelj-glas, fajans med blå dekor, yngre rödgods samt en piller-burk (Karlsbadarsalt). Fynden låg i lager bestående av myllig brunsvart jord.	1800–1900-tal.
322	363	Avfallslager	2,5×1,05	Vid ett block förekom bland annat en klyvyxa, tegel och järnbeslag.	1800–1900-tal.
430	417	Röjningsröse	1,20×0,95	Ej synligt i markytan. Bestående av 0,1–0,3 meter stora stenar varav merparten är skarpkantade. Bland stenarna förekom tegel.	
549	363	Röjningssten	3,2×1,0	Fem på rad liggande stenar, 0,5–1,0 meter stora och lätt övermossade. Stenarna ligger väster om åkerväg.	